

347.234(063)

**I. SJAZD PRAVNIKOV ŠTATOV SLOVANSKÝCH
V BRATISLAVE DŇA 8-10-IX-1933**

Dr. ĀED. MARKOVIĆ
profesor Univerzитета — Subotica

**U KOLIKO JE PREPORUĀLJIVO
OGRANIĀENJE PRAVA SVOJINE**

BEOGRAD, 1933.

1 januara 1942 god.

Београд.

I. SJAZD PRÁVNIKOV ŠTÁTOV SLOVANSKÝCH
V BRATISLAVE DŇA 8-10-IX-1933

38/344
2

ПРАВСУЂЕ-ПРАВСУДЕ

ЧАСОПИС ЗА СУДСКУ ПРАККУ • ČASOPIS ZA SUDSKU PRAKSU

Godina II

Beograd, avgusta 1933

Broj 15—16

Dr ĆED. MARKOVIĆ
profesor Univerziteta — Subotica

U KOLIKO JE PREPORUČLJIVO OGRANIČENJE PRAVA SVOJINE

(Posebni otisak)

32614

BEOGRAD, 1933.

ŠTAMPARIJA Ž. MADŽAREVIĆ, CARA NIKOLE II 3., TELEFON 21-129

Д-р Чед. Марковић

професор Универзитета — Суботица.

У КОЛИКО ЈЕ ПРЕПОРУЧЉИВО ОГРАНИЧЕЊЕ ПРАВА СВОЈИНЕ

— Кореферат*) за Конгрес правника словенских држава у Братислави, који ће се одржати 8—10 септембра 1933 г. —

За сагласност у одговору на постављено питање претпоставке су сагласност о појму, предмету и субјекту права својине, као и сагласност о становиштима, са којих се одговара. То се, истина, разуме само по себи, али је то, у овом случају, потребно и нарочито истаћи. Наиме, тема је *преопширна*, можда и сувише неодређена, и то како због велике различитости предмета права својине, тако и због многорврсности могућних ограничења и због различитости субјеката тога права. Разумљиво је, да се на тако питање може очекивати само *начелан одговор*. Објављено је, да је тема из правне социологије. Међутим она, тако како гласи, спада више у област економске политике, правне философије, социалне философије и, поглавито, правне политике, него у област правне социологије, која је, будући тек у своме зачетку, још и недовољно одређена и мало обрађена.

ПОЈАМ, ПРЕДМЕТ И СУБЈЕКТ ПРАВА СВОЈИНЕ.

Као израз савременог појма права својине могу се навести два законска текста:

„Влаштина је, по своме садржају, право најпростиране власти, коју закон над неком ствари признаје” (чл. 813 Општег имовинског законика за територију бивше Краљевине Црне Горе) и „Сопственик ствари може њоме слободно располагати, у границама закона” (чл. 641 швајцарског гр. зак.).

Битно, тако је већ и по француској Декларацији права човека и грађанина, која је и право својине уздигла на степен „природних и незастаривих права”. Вршење тих права „нема других граница сем оних које осталим члановима друштва осигуравају уживање тих истих права” (да остали чланови друштва уживају иста права, треба и фактички да их имају), а с тога што су та права раније не само ограничавана него и одузимања (конфискација имовине) произвољношћу властодржаца, у будуће могу бити ограничена „само законом”. Закон је променљиво свесно људско дело, па ни право својине

*) Кореференту је још у време штампања овог кореферата позната садржина реферата.

према законодавцу није неприкосновено или „апсолутно“. Ограничивост права својине је, дакле, опште позната чињеница, и с тога се ту не види повод за размимоилажење.

Несагласност би се могла појавити у мишљењима о предмету права својине, јер се, као што је познато, појам права својине употребљује и у ужем и у ширем значењу. У ширем смислу право својине идентично је са имовином: „У правном смислу, ствар је све што није лице, а што служи људима за употребу“ и „Све што коме припада, све његове телесне и бестелесне ствари називају се његовом својином“ (§§ 285, 353 аустријског општег грађ. зак.; §§ 182, 211 грађ. зак. за територију бивше Краљевине Србије). Тако је, приближно, и по француском праву (Арт. 516, 526, 529, 544 С. с.). По Уставу Краљевине Југославије својина је, донекле, идентична са монополом: „Руде, лековите воде и врела и природне снаге својина су државна“. У ужем смислу, предмет права својине су или само телесне ствари (чл. 813 поменутог Општег имовинског законика; §§ 90, 903 немачког грађ. зак.) или су, поред њих, још и „природне силе, које могу бити потчињене правној власти“ (Арт. 713 швајцарског грађ. зак.). И у немачком праву, у коме је по грађ. зак. право својине ограничено само на телесне ствари, у употреби су изрази рудничка својина и индустријска својина, а у правној књижевности и судској пракси заступљено је и мишљење, да се под својином у смислу (немачког) Устава (Арт. 153 „Својина је под заштитом Устава. Њена садржина и њене границе одређују се законима... Својина обавезује. Њена употреба треба да је истовремено служба за опште добро“) има разумети „свако приватно имовинско право“.

За правну терминологију свакако је целисходније да се појам права својине ограничи на телесне ствари и да се не меша са појмом имовине, али разлози, који се наводе за ограничење права својине, важе, у главном, и за ограничење свих имовинских права. У данашњици, на пример, законско смањење земљорадничких дугова у претежно земљорадничким државама намеће се исто тако као што се је наметнуло и као што се још и данас намеће питање аграрне реформе; неограничено господарење појединаца потчињивим природним силама за појединце и заједницу може бити штетно скоро исто тако као и неограничено право својине на земљишту или на нагомиланим количинама животних намирница. Стога би се појам права својине овде имао разумети у ширем смислу, у смислу имовине. И у том случају, разуме се, тежиште проблема је право својине на телесним стварима, у првом реду на земљишту, без кога, речено је толико пута, нема живота исто тако као што га нема без сунца, без воде и без ваздуха. Како би се поступало у случају, кад би, неким изумом, појединци могли неограничено овладати тим животним факторима?

Субјекти права својине су не само појединци, него и правна лица приватног и правна лица јавног права, међу овима и саме државе. Појединци су домаћи грађани и странци, исто тако и правна лица су домаћа и страна. Право својине може бити ограничено и с обзиром на субјекте права, и то не само према њиховом занимању, односно циљу, него и према њиховом држављанству. Како ограничење према странним држављанима спада у област међународне политике, само за себе довољна је материја за једну посебну тему. Кад би се и о њој расправљало, пошло би се од констатације, да се странцима начелно признају иста приватна права као и домаћим субјектима, но истовремено морало би се поћи и од констатације потребе, да се, у садашњем међународном правном поретку, од тога начела и даље чине извесна отступања у корист домаћих субјеката.

СОЦИОЛОШКО СТАНОВИШТЕ

Социологија је свеопшта наука о друштву. Предмет су јој све друштвене појаве у свој својој многостраности. У њој се, као и у природним наукама, констатују чињенице и истражује њихова узрочна веза или законитост: истоветни узроци под истоветним околностима производе истоветне појаве. Само и у природним наукама има непредвидљивих околности, које чине, да је наступање одређене појаве често више вероватно но извесно. У толико је то чешћи случај код друштвених појава, чији је творац и сам човек са својим осећајем, веровањем, интересом, разумом и вољом.

У правној социологији, која је само један посебан део социологије уопште, испитују се узроци, манифестовање и последице правних правила, правних чињеница и правних устанака. Тиме би се она имала да разликује од правне историје, у којој се је, бар до скоро, задржавало на истраживању правних правила прошлости и на њиховом мање више систематском излагању. Но у њој се није много одмакло од констатације извесних чињеница, од којих се на неке и овде потсећа.

У прошлости су постајале и у садашњости постоје и колективна и индивидуална својина, и приватна и јавна (јавно-правних устанака, фискус). Могуће су, дакле, и једна и друга; природна нужност није ни искључиво једна, ни искључиво друга. То је најважнија констатација и најзначајнији прилог, који правна историја или, ако се хоће, правна социологија доприноси решењу проблема, о коме је реч.

У историји својине запажа се кретање од више колективне ка више индивидуалној и, нарочито у новије време, од индивидуалне опет ка колективној својини, али социологија нам још не показује законитост у потискивању једног облика другим и у преласку једног у други. Тако, на пример, и-

сторици тврде, да је држава Инка (Перу) до шпанског завојевања била комунистички уређена, да је у њој била висока цивилизација и да је земља била интензивно обрађена. Како је тамо дошло до тога поретка, да ли су се тамо становници боље или горе осећали и били мање или више слободни но у осталим тадашњим државама са другачијим поретком својине, непознато је. Како би се тај поредак даље развијао и какву би цивилизацију произвео без завојевача Европљана, још мање је могуће знати. Тек садашња Русија са својим грандиозним експериментима даће податке за будуће исцрпно и свестрано упоређење последица индивидуалне и колективне својине. О томе би било прерано већ сада изводити закључке на основу извештаја малог броја објективних посматрача (на пример **Bruce Hopper**), према којима је, на пример, на територији Совјетског Савеза пре рата било 14.000 лекара, а 1931 год. 92.123, или, према којима, на пример, маса тамошњих грађана не трпе више но што је трпела раније.

И изван Русије, већ од дужег времена у току је социјализација многих предузећа; интервенција државе у привредним односима сваким даном се проширује; врши се експропријација у општем интересу; у виду порезе и наследне таксе држава је стварно постала сусвојинар и санаследник.

Приватна својина на некретнинама већ је одавна донекле ограничена, бар у виду порезе и службености. Ни у апсолутистичко-индивидуалистичком римском праву судска пракса није допуштала сваку злоупотребу формално-правно неограниченог права својине на некретнинама. У извесној мери и у извесним правцима, право својине и на непокретним и на покретним (телесним и „бестелесним“) стварима већ је ограничено многим законима. У Краљевини Југославији, на пример, ограничено је законима и уредбама (наводе се без икаквог нарочитог реда) о аграрној реформи, о рудама, о шумама, о водама, о бањама, о државним монопољима, о експропријацији, о грађевинама, о водним задругама, о ауторском праву, о заштити индустријске својине, о обавезном обезбеђењу усева и плодова, о увозу и извозу, о девизама, о заштити земљорадника, о регулисању исплата улога код појединих новчаних завода, о сузбијању скупове, о надзору над животним намирницама, о сузбијању маларије, о ношењу оружја, о увозу и продаји барута и распрскавајућих материја, о хигијенским и заштитним мерама у предузећима, о апотекарским специјалитетима итд. На ратна и непосредно после ратна ограничења, која већ припадају прошлости, само се скреће пажња. Све то показује, да таква и слична ограничења могу ићи и до укидања приватне својине на појединим животним добрима.

И историја и садашњост казују, да се и приватна и колективна својина стичу радом, али да се исто тако стичу и

разним видовима пљачке, која је, кад је у ранија времена вршена према непријатељу, убрајана у редовне изворе богатства.

Код појединаца остављених самим себи у економској утакмици, приватна својина потстиче на прегаштво и штедњу, то је и неоспорно и сасвим разумљиво, али она омогућава и паразитски живот и, још горе, она је узрок не малог дела људске мизерије, узрок неморала сваке врсте, непосредан или посредан повод највећег броја кривичних дела. Ову страну приватне својине, која је до сада остала прилично занемарена, има правна социологија тек да испита.

У правној социологији се истражује и испитује, констатира и описује, а не оцењује и не препоручује. С тога су, са њеног становишта, и индивидуална и колективна, и приватна и јавноправна својина, и више мање неограничена и више мање ограничена, само чињенице, које имају, као и све друге, своје узроке и своје последице. За њу оне нису ни светиња, ни проклетиња, него су само људском вољом променљив друштвени поредак учешћа чланова једне одређене заједнице у потрошњи и употреби животних добара.

ЕКОНОМСКО СТАНОВИШТЕ.

То је становиште производње у циљу задовољења садашњих и обезбеђења задовољења будућих животних потреба или, краће речено, становиште производње и штедње.

Са тог становишта, одговор на питање, у колико је препоручљиво ограничење права својине, зависи од одговора на питање: у колико се више или мање животних добара производи и штеди у поретку више мање неограниченог или у поретку више мање ограниченог права својине.

За отсечан одговор на ово друго питање још нема брижљиво прикупљених и сређених података. Али живимо у поретку претежно приватног, више мање неограниченог права својине и сведоци смо факта, да се, с једне стране, извесна животна добра прекомерно производе и чак намерно уништавају, док, с друге стране, милиони незапослених и у тим добрима трпе оскудицу, вегетирају више мање од милосрђа и предузимају „походе гладних“ на центре, у којима неки истовремено и без личног рада пливају у луксузу. Тај факт наметнуо је (не први пут у историји) мисао о *планској привреди*. Ова претпоставља извесно ограничење права својине, друкчије од ограничења која већ постоје у државама тих појава, а оно је препоручљиво у толико, у колико је потребно да се у народној (и светској) привреди на место хаоса uvede ред.

Ни у одговору на постављено питање о производњи и штедњи, ни код питања о планској привреди, не треба губити из вида, да је човек истовремено и умножив потрошач и умноживо производно сретство, и да се, будући да је све мање

земље за колоније и за емиграције, као и за аграрне реформе, и са њим мора рационализовати, како су то препоручивали већ и неки мислиоци старог века.

СТАНОВИШТЕ ПРАВНЕ ФИЛОСОФИЈЕ.

Пошто производња и штедња нису циљ за се, него само сретство за задовољење животних потреба, пре одговора на питање, у колико је препоручиво ограничење права својине, ваљало би имати одговор не само на питање, да ли се више или мање производи и штеди у једном или у другом поретку својине, него и одговор на питање: да ли се животне потребе свих (а не већег или мањег броја) потпуније задовољавају у једном или у другом поретку, или, другим речима, да ли сваком своје потпуније даје један или други поредак. Ваљало би, дакле, према појму који се има о правди, том основном проблему правне философије, претходно одговорити и на питање: да ли се учешће у производњи и расподели производа праведније врши у једном или у другом поретку права својине.

Ко налази, да је садашње стање производње и расподеле производа неправедно, и да то долази од више мање неограниченог права својине, ако уме да се уздигне над својим евентуално противним тренутним интересом, неће ускратити изјаву, да је ограничење права својине препоручљиво у толико, у колико је потребно да се отклони неправда.

СТАНОВИШТЕ СОЦИАЛНЕ ФИЛОСОФИЈЕ.

Централни проблем социалне философије јесте питање о циљу људске заједнице (државе). Како је одређен у њој, унесен је и у неке уставе, стваране у знаку тренутно победоносне идеје слободе, једнакости и братства.

Тај циљ је *благостање становника* (Објава људских права у Виргинији од 12 јуна 1776 год.), *добро свих* (Француска Декларација права човека и грађанина од 3 септембра 1791 год.), *унапређење заједничког благостања грађана* (Швајцарски устав од 29 маја 1874 год.), давање могућности сваком грађанину, да се економским радом издржава, а ако нема прилике за рад, да се држава брине за његово издржавање (немачки Устав од 11 августа 1919 год.).

Ко се слаже са тим, да је „најбоља она влада, чија је конституција таква да сваки грађанин може живети честито и срећно” (Аристотело), сагласиће се и на то, да је *ограничење права својине препоручљиво у толико, у колико је потребно да сваки грађанин способан за рад (физички или умни) може, у зноју лица свога, живети честито и срећно, а да од рада других могу живети само они који су за рад неспособни.*

У том смислу могла би гласити резолуција конгреса.

Она не би садржавала ништа конкретно, била би само начелна, што и одговара генерално постављеном питању.

Она не би садржавала ништа ново. Потсећала би само на стару мисао о крајњем циљу и оправдању државе, и изражавала би тежњу свих који, као ни учесници Конгреса, то је извесно, не желе да живе на рачун својих ближњих и не пристају на оскудицу докле природа радним рукама и радном уму пружа могућност за задовољење бар насушних потреба.

ПРАВНА ПОЛИТИКА.

Истражујући циљ државе, социални философ полази од претпоставке, да се држава оснива и одржава потпуно слободним споразумом њених чланова; он замишља такву државу, на коју би драговољно пристао сваки разуман човек, који би и без државе могао опстати. Стварност је друкчија. Правни политичар са њом рачуна. Кад је без предрасуда и групно незаинтересован, он се, процењујући све прилике одређене државе, све њене садашње материјалне и моралне снаге, пита, у колико је добро свих остварљиво већ у садашњем тренутку и на садашњем отстојању од тога идеала друштвеног поретка. Према томе он одређује непосредни циљ, који би имао да се постигне променом, укидањем или допуном садашњих правних правила, формулише и предлаже нова правна правила као најпогоднија за остварење тога циља.

Ако би се, дакле, хтело, да се у резолуцију унесу конкретни предлози односно савети законодавцима, прво би ваљало утврдити, у колико у *појединим државама*, које су преко својих правника заступљене на Конгресу, добро свих није остварено, и уколико је то последица неограничености, недовољне ограничености или већ постојеће ограничености права својине. Затим би се имало испитати, у колико је и којим ограничењима односно укидањем постојећих ограничења у садашњим приликама та последица отклоњива, а да од отклањања не буде више штете но користи. У толико би било препоручљиво ограничење односно укидање или измена већ постојећег ограничења. С обзиром на већ истакнуту велику разлику између предмета права својине (предмети потрошње, употребе, производње, саобраћаја; предмети умноживи, неумноживи, исцрпиви, неисцрпиви; пољопривредно и градско земљиште), на многоврстност могућих ограничења у погледу потрошње, употребе и производње; у погледу отуђења вољом и против воље сопственика; у погледу наслеђивања, у погледу количине предмета, потрошње, употребе и производње - максимирање; у погледу субјеката права - ко и на којим предметима може имати право својине; у погледу увоза и извоза; у погледу пореског оптерећења), на непосредну или посредну везу скоро свих осталих социалних питања са

питањем поретка права својине, као и с обзиром на времену ограниченост Конгреса, немогуће је упустити се у формулисање конкретних предлога по свим тим питањима. Ограничити се само на неко или на нека од њих, значило би остати непотпун. Ипак би се, због нарочите важности аграрне реформе, која приближно подједнако интересује све државе, и због неочењиво значајног начела, на коме је заснована, Конгрес могао изјаснити бар о ограничењу права на земљу, коју тим путем стичу аграрни интересенти.

У Краљевини Југославији аграрна реформа спроводи се на основу начела: земља земљорадницима. У експозеу југословенског Министра пољопривреде од 27 марта т. г. каже се, да у целом раду на аграрној реформи има једна светла тачка, „коју треба нарочито подвући, а то је једна иста линија од првог почетка до данас, да земља припада оном ко је обрађује. Са те линије није се силазило од програмске прокламације Њ. Вел. Краља од 6 јануара 1929 године”. У државама са јаче развијеном индустријом, потпуно на истом начелу почива захтев: да и сва остала производна сретства припадну произвођачима.

Да земља и трајно остане онима који је обрађују, није довољно максимирати земљишни посед, као што је учињено у Краљевини Југославији. Треба онемогућити, да временом пређе у руке оних који имају више земље но што се аграрним интересентима додељује или у руке оних који и нису земљорадници, а да садашњи аграрни интересенти односно њихови наследници земљорадници понова остану без земље. То би се постигло на тај начин што би се земља, која се експроприше у сврху аграрне реформе, аграрним интересентима давала не у својину, него у наследни закуп према држави као сопственику. Тако би та земља не само стварно припала, него и трајно остала онима који је обрађују. И нецелисходност је и недоследност је оставити правну могућност, да и она, као роба и као до сада, буде објект спекулације и да, ма и делимично, пређе у својину оних који је лично не обрађују, или да повећа посед оних који га већ довољно имају за пристојан живот својим радом, што би временом понова водило аграрној реформи. И тако је ова, због сталног повећавања становништва, неизбежна у погледу остављеног максимума поседа. Давањем експрописане земље у наследни закуп, место давања у својину, од тражења земље одбили би се само они који и не мисле да је лично обрађују, а то би било баш у интересу оних због којих се аграрна реформа и врши и од којих за неке, због прилично високог максимума поседа, неће ни бити довољно расположиве земље. Кома је стало до тога да земљу обрађује као своју, а нема је, биће срећан да је добије у наследни закуп не према себи једнаком него према својој држави као њеном сопственику.

У колико је аграрним интересентима већ спроведеном аграрном реформом земља додељена у својину, законом би се могли забранити њено отуђење и њен прелаз на наследнике не земљораднике. Изузетно ограничење тако стеченог права својине оправдало би се акцијом државе у одузимању земље од једних и додељивању другима. У Краљевини Југославији то би било изводљиво у толико лакше што на једном делу њене територије (бив. Краљевине Србије) већ постоји извесна забрана (§ 471 грађ. парн. пост.) отуђења једног дела земљорадникове земље. Због допуштености, да се и тај део прода за наплату кривичних трошкова, за наплату штете учињене кривичним делом, делимично за наплату дужне порезе, као и због деобе међу наследницима, та мера сама собом није могла бити савршена, али је несумњиво знатно допринела, да се спречи или бар умањи стварање пролетаријата, с једне, и образовања великог поседа, с друге стране. Сиромаси и богаташи само су формално грађани једне државе.

На Конгресу ће ме заступати г. Стојан Јовановић, судија и уредник „Правосуђа“ — часописа за судску праксу — у Београду.

La limitation du droit de propriété dans quelle mesure est-elle recommandable?

Résumé

Ayant en vue la diversité des objets et des sujets du droit de propriété, de même que la variété des limitations possibles de ce droit, le thème est posé d'une façon trop générale. C'est pourquoi une réponse de principe est donnée sur la question ci-dessus posée, non seulement du point de vue de la sociologie juridique, mais aussi du point de vue de la politique économique, de la philosophie juridique, de la philosophie sociale et de la politique juridique.

Après une exposition détaillée du problème l'auteur du rapport est arrivé à la conclusion que la limitation du droit de propriété est possible.

Point de vue de la sociologie juridique.

Le fait le plus important fourni par la sociologie juridique à la solution du problème c'est la constatation de la possibilité de **coexistence** de la propriété collective et de la propriété individuelle, et la constatation que la nature des choses n'impose exclusivement ni l'une ni l'autre solution.

A l'appui de ce que vient d'être dit sont cités les exemples de l'Etat des Inkas et de la Russie Soviétique. De même l'auteur a procédé à la citation d'un grand nombre de lois et de décrets, suivant lesquels le droit de propriété en Yougoslavie a subi certaines limitations.

Point de vue de la politique économique.

La réponse à la question posée dépend de la réponse qui sera donnée à la question suivante: est-ce que la production et l'épargne prospèrent mieux dans le système du droit de propriété illimité ou bien dans celui du droit de propriété plus ou moins limité. Ni dans la réponse à cette question ni dans le problème de l'économie dirigée il ne faut pas perdre de vue que les hommes sont en même temps des consommateurs dont le nombre peut être augmenté et qu'ils sont aussi les facteurs de la production dont la quantité est aussi susceptible d'augmentation; étant donné tout cela et en ajoutant encore que dans le monde on trouve toujours moins d'espace pour la colonisation et pour l'émigration, on serait obligé à procéder à la rationalisation, comme cela a été déjà recommandé par certains philosophes d'antiquité.

Point de vue de la philosophie juridique.

Tous ceux qui trouvent que la participation actuelle dans la production et dans la répartition, telle qu'elle existe aujourd'hui, est injuste et que cela provient du droit de propriété quasi illimité, n'hésiteront pas à adhérer à cette déclaration: que la limitation du droit de propriété est recommandable dans la mesure qui sera nécessaire pour éliminer l'injustice.

Point de vue de la philosophie sociale.

Comme le but de la communauté humaine (l'Etat) est déterminé dans la philosophie sociale, il a été introduit dans quelques Constitutions qui ont été créées sous le signe des idées triomphantes à un moment donné: de liberté, d'égalité et de fraternité. C'est le *bien-être des citoyens* (Déclaration des droits de l'homme en Virginie, du 12 juin 1776); le *bien-être de tous* (Déclaration française des droits de l'homme et du citoyen du 3 septembre 1791); le *développement du bien-être commun* (Constitution suisse du 29 mai 1874); la création de la possibilité pour chaque citoyen de vivre de son travail et l'obligation pour l'Etat de l'entretenir au cas où il n'y aurait pas de travail (Constitution allemande du 11 août 1919).

Quiconque est d'accord avec l'opinion que le meilleur Gouvernement est celui dont la Constitution permet à chaque citoyen de mener une vie honnête et heureuse (Aristote), admettra l'opinion que *la limitation du droit de propriété est recommandable en tant qu'il est nécessaire de donner la possibilité que chaque citoyen capable de travailler (travail physique et intellectuel), puisse dans la sueur de son front vivre honnêtement et heureusement, et que du travail des autres ne vivent que les incapables de travailler.*

Point de vue de la politique juridique.

Si l'on veut introduire dans la résolution des propositions concrètes, c'est-à-dire des conseils au législateur, il faudrait d'abord constater la mesure dans laquelle le bien-être commun a été réalisé dans les Etats qui sont représentés au Congrès par ses juristes, et en tant que cela est la conséquence du droit de propriété illimité ou insuffisamment limité, ou bien du droit de propriété limité tel qu'il existe aujourd'hui. Ensuite, tenant compte de toutes les circonstances dans le chacun d'Etats et de toutes leurs valeurs matérielles et morales, il faudrait procéder à un examen pour constater dans quelle mesure et par quelles restrictions, c'est-à-dire par quelles suppressions ou bien par quel changement des limitations existantes cette conséquence serait à écarter, sans que cela ne provoque plus d'inconvénients que d'avantages. Dans ces circonstances la limitation du droit de propriété serait à recommander. A cause de la valeur spéciale de la réforme agraire, intéressant

pareillement tous les Etats, et à cause de l'importance même du principe sur lequel cette réforme repose, le Congrès pourrait se prononcer au moins sur la limitation du droit sur la terre acquise de cette façon par les bénéficiaires de la réforme agraire.

Dans le Royaume de Yougoslavie la réforme agraire est faite suivant le principe: la terre aux agriculteurs.

Pour que la terre reste d'une façon durable à ceux qui la cultivent, il est recommandable à éviter que dans un certain laps de temps elle ne passe à ceux qui possèdent plus de terres qu'il n'est accordé aux personnes bénéficiaires de la réforme agraire. Ce but serait atteint en ne donnant pas la terre aux agriculteurs intéressés en propriété (au sens strict), mais en fermage héréditaire donné par l'Etat propriétaire. En tant que la terre est donnée déjà en propriété par la voie de la réforme agraire, une loi pourrait défendre son aliénation ou bien son passage aux héritiers majeurs qui ne sont pas les agriculteurs. Dans le Royaume de Yougoslavie cela serait d'autant plus facile à réaliser qu'il existe déjà sur une partie de son territoire (ancien Royaume de Serbie) l'interdiction aux agriculteurs d'aliéner leur propriété terrienne au dessous d'un certain minimum (§ 471 du Code de la procédure civile). Prise en elle même, cette mesure n'est pas parfaite, mais, sans aucune doute, elle a contribué à rendre impossible ou au moins à diminuer la possibilité de la création du prolétariat d'une part et des grandes propriétés de l'autre. Il n'est ni opportun ni logique de procéder à la réforme agraire et de laisser en même temps la possibilité juridique pour que la terre adjudgée aux bénéficiaires de cette réforme devienne comme toute autre *mar-*
chandise un objet de spéculation.